

IETEIKUMI NO NARKOTISKAJĀM UN PSIHOTROPAJĀM VIELĀM BRĪVAS UN DROŠAS VIDES RADĪŠANAI IZKLAIDES VIETĀS

Ievads

Rietumeiropā narkotisko vielu lietošana izklaides vietās aktualizējās jau pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados, kad tā bija lokāla un galvenokārt saistīta ar dažādām jaunatnes subkultūrām, piemēram, hipiju un panku kustībām. Astoņdesmitajos gados, attīstoties reiva un tehno mūzikas virzienam, strauji pieauga arī narkotisko vielu lietošanas izplatība jauniešu vidū, un tās arvien biežāk kļuva pieejamas jauniešiem dažādās izklaides vietās.

Latvijā, līdzīgi kā citās postpadomju valstīs, narkotisko vielu izplatība pieauga līdz ar neatkarības atgūšanu, bet izklaides vietās tā kļuva aktuāla deviņdesmito gadu vidū, strauji attīstoties klubu kultūrai, kur viena no raksturīgām iezīmēm ir psihoaktīvo vielu¹ lietošana gan pirms pasākuma apmeklēšanas, gan pasākuma laikā.

Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra” (turpmāk tekstā - SVA) 2008. gadā veica pētījumu „Narkotiku lietošana izklaides vietās” (turpmāk tekstā - pētījums) ar mērķi noskaidrot psihoaktīvo vielu lietošanas izplatību, motivāciju un paradumus izklaides vietu apmeklētāju vidū, tādējādi prognozējot izmaiņas psihoaktīvo vielu lietošanas paradumos un novērtējot nepieciešamos profilakses pasākumus šo vielu pieprasījuma mazināšanai izklaides pasākumu apmeklētāju vidū.

Pētījuma rezultāti apstiprina, ka brīvdabas izklaides pasākumos (koncertos, festivālos) ir visaugstākais psihoaktīvo vielu lietošanas līmenis jauniešu vidū, un tas sakrīt ar pieņēmumu, ka ne tikai legālo, bet arī nelegālo apreibinošo vielu lietošanas kultūra jauniešu vidū ir kļuvusi par neatņemamu izklaides pasākumu uzvedības normu.

SVA speciālisti, balstoties uz pētījuma rezultātiem un citu valstu piemēriem, ir izstrādājuši ieteikumus narkotisko un psihotropo vielu izplatības ierobežošanai, un to lietošanas rezultātā izraisīto veselības traucējumu (slimīgas izpausmes vai novirzes organisma darbībā) samazināšanai izklaides vietās.

Ieteikumi paredzēti:

- politikas veidotājiem;
- klubu īpašniekiem un publisko izklaides pasākumu organizētājiem;
- par sabiedrisko kārtību un drošību atbildīgajām personām.

Šo ieteikumu mērķis ir:

- ierobežot narkotisko un psihotropo vielu ienešanu, izplatīšanu un lietošanu izklaides vietās;
- radīt drošu vidi visiem izklaides vietu apmeklētājiem;
- samazināt psihoaktīvo vielu lietošanas rezultātā izraisītos veselības traucējumus un negadījumu risku.

¹ Ar terminu „psihoaktīvas vielas” šeit un arī turpmāk tekstā tiek apzīmētas visas (gan legālās, gan arī nelegālās) atkarību izraisošās vielas – alkohols, tabaka, kā arī narkotiskās un psihotropās vielas.

1. Situācijas raksturojums

1.1. Statistiskā informācija

Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra (turpmāk tekstā - EMCDDA) apkopotā informācija par situāciju ES valstīs, tai skaitā arī Latvijā veiktais pētījums atklāj, ka narkotisko un psihotropo vielu lietošanas līmenis izklaides vietu apmeklētāju vidū ir augstāks nekā katras valsts iedzīvotāju vidū kopumā. Pētījumā iegūtie dati, aptaujājot izklaides vietu apmeklētājus (n=601) par narkotiku lietošanas pieredzi, liecina, ka 14% aptaujāto narkotikas dzīves laikā pamēģinājuši tikai vienu reizi, 32% aptaujāto dzīves laikā tās lietojuši vairākas reizes, bet 7% no visiem klubu apmeklētājiem šīs vielas lietojuši pēdējā mēneša laikā. Savukārt SVA 2008. gadā veiktais pētījums „Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū” liecina, ka vecumā no 15-64 gadiem narkotikas pēdējā mēneša laikā lietojuši 2,2% Latvijas iedzīvotāju, un tas sakrīt ar iepriekšminēto par lietošanas līmeņa atšķirībām starp iedzīvotājiem un klubu apmeklētājiem [1,19].

Latvijā, tāpat kā vairumā ES valstu, visizplatītākā apreibinošā viela, ko lieto izklaides vietu apmeklētāji, ir alkohols. Visbiežāk lietotā nelegālā apreibinošā viela ir marihuāna, taču specifiskās smaržas dēļ tā tiek lietota pirms pasākuma apmeklējuma vai draugu lokā mājas ballītēs [1,13].

Pētījuma dati par narkotiku lietošanas izplatību klubu apmeklētāju vidū liecina, ka bez marihuānas visbiežāk lietotās narkotikas ir amfetamīns (savas dzīves laikā to lietojuši 20%, pēdējā mēneša laikā 8%) un ekstazī (dzīves laikā lietojuši 20% un pēdējā mēneša laikā 4%). Iepriekšminētās vielas ietilpst arī citās valstīs visbiežāk lietoto vielu, tā saucamo ”kluba narkotiku”, sarakstā. ES un ASV par „kluba narkotikām” tiek dēvētas ekstazī (MDMA), rohipnols (flunitrazepam), GHB (gamma hidroksibutirāts), metamfetamīns un ketamīns [1,4,7,19].

Satraucoši ir tas, ka organisma aktivitātes nodrošināšanai izklaides vietu apmeklētāju vidū pieaug tā sauktā „poli - lietošanas” modeļa popularitāte, kad vienlaicīgi tiek lietotas vairākas vielas: gan alkohols un legālie medikamenti, gan narkotiskās un psihotropās vielas. Tas palielina organisma saindēšanās un psihoaktīvo vielu pārdozēšanas risku [1,2,16].

Lai arī liela daļa klubu apmeklētāju atzīst, ka ir lietojuši narkotikas, pētījumā intervētie speciālisti pauda viedokli, ka klubs nav tā vieta, kurā jaunieši narkotikas pamēģina pirmo reizi. Ieeja naktsklubā ir atļauta no 18 gadiem, taču lielākai daļai kluba apmeklētāju jau ir narkotiku lietošanas pieredze. Par to, ka nelegālās narkotikas tiek pamēģinātas ātrāk, apliecina arī 2007. gadā SVA veiktais ESPAD (Eiropas skolu aptaujas projekta par alkoholu un citām narkotiskajām vielām) pētījums. No visiem aptaujātajiem (n=9833) 13 līdz 18 gadus veciem skolēniem, 4% pirmoreiz smēķējuši marihuānu 14 gadu vecumā, 5% to darījuši 15 gadu vecumā, bet 10% - 16 gadu vecumā. Savukārt jebkuras narkotikas, izņemot marihuānu, 10% skolēnu ir lietojuši 15-16 gadu vecumā, 13% 17-18 gadu vecumā un 16% 19 līdz 20 gadu vecumā. Aptaujas rezultāti rāda, ka jaunieši visbiežāk narkotikas mēdz pamēģināt un uzsāk lietot draugu kompānijā (60%) [1,5].

Bieži vien narkotikas var iegādāties ne tikai pēc paša iniciatīvas, bet tās tiek piedāvātas arī bez prasīšanas. Pētījumā 58% no aptaujātajiem klubu apmeklētājiem apliecināja, ka viņiem vismaz reizi ir piedāvātas narkotikas par brīvu, turklāt 42% šādu piedāvājumu saņēmuši pēdējā gada laikā [1].

1.2. Kluba apmeklētāja tēls

Raksturojot pēc sociāli demogrāfiskām pazīmēm, izklaides vietu apmeklētāju mērķa grupu veido cilvēki vecumā no 15 līdz 43 gadiem, taču visbiežāk apmeklētāju vidū sastopami 19 gadus veci

jaunieši. Kaut arī vairums naktsklubu īpašnieku ir noteikuši, ka ieeja klubā ir atļauta no 18 gada vecuma, 6% aptaujāto klubu apmeklētāju attiecīgo vecumu vēl nebija sasnieguši [1].

Pētījuma rezultāti liecina, ka kopumā 43% aptaujāto jauniešu izklaides vietas apmeklē reizi nedēļā, aptuveni 32% izklaides vietas apmeklē dažas reizes mēnesī (bet ne katru nedēļu), un tikai 5% tās apmeklē dažas reizes gadā. Galvenie iemesli izklaides vietu apmeklēšanai ir laba, noteiktai gaumei atbilstoša mūzika (22%) un „patīk atmosfēra, kas valda klubā” (21%) [1].

Pētījuma dati liecina, ka lielākajai daļai klubu apmeklētāju (28%) ir vidējā izglītība, nepabeigta augstākā (22%) vai augstākā (15%) izglītība savukārt mazākai daļai (6%) ir pamata vai nepabeigta pamata izglītība.

Aptuveni trešā daļa aptaujāto klubu apmeklētāju strādā algotu darbu vai ir uzņēmēji, trešā daļa gan mācās, gan strādā, bet 28% tikai mācās. Strādājošie kluba apmeklētāji visbiežāk ir nodarbināti apkalpojošā sfērā. Savukārt tā jauniešu daļa, kuri nestrādā un nemācās, ir mazāka nekā 3%. Raksturojot aptaujātos pēc ģimenes stāvokļa, 77% jauniešu dzīvo kopā ar vecākiem, 8% ir precējušies un 13% dzīvo kopā ar partneri.

Dati par atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatību kluba apmeklētāju vidū liecina, ka lielākā daļa ir pastāvīgi smēķētāji. Nozīmīgi, ka vīriešu vidū smēķēšana ir vairāk izplatīta nekā sievietes vidū. Arī alkohola lietošanas biežums un patēriņš salīdzinoši vīriešu vidū ir lielāks nekā sievietes vidū [1].

Pētījuma rezultāti iezīmē arī izklaides vietu apmeklētāja - narkotiku lietotāja tēlu. Marihuāna parasti pirmo reizi tiek pamēģināta 16 - 17 gadu vecumā (37%), tomēr vairumā gadījumu (57%) regulāra marihuānas lietošana sākas pēc 18 gadu sasniegšanas. Savukārt amfetamīnu un ekstazī visbiežāk pirmo reizi pamēģina 18-19 gadu vecumā. Salīdzinot ar citām narkotikām, vēlāks ir kokaīna pamēģināšanas vecums, sākot no 20 gadu vecuma (65%) [1,25].

Vīrieši narkotikas ir pamēģinājuši biežāk nekā sievietes, kā arī biežāk tās turpina lietot. Narkotiku lietošanas pieredze un regularitāte visbiežāk ir jauniešiem 24 vai vairāk gadu vecumā, un tas liecina, ka daļai jau ir izveidojies narkotiku lietošanas pieradums [1].

2. Narkotisko un psihotropo vielu ienešanas, izplatīšanas un lietošanas ierobežošana

Narkotisko un psihotropo vielu izplatības ierobežošanu Latvijā regulē sekojoši normatīvie akti:

- ✓ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss (46.pants nosaka administratīvo atbildību par nelikumīgām darbībām ar narkotiskām vai psihotropām vielām nelielos apmēros, kā arī par vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma);
- ✓ Krimināllikuma 190., 249-256. pantī paredz atbildību par nelikumīgām darbībām ar narkotiskajām un psihotropajām vielām;
- ✓ Likuma „Par narkotisko un psihotropo vielu un zāļu likumīgās aprites kārtību”, mērķis ir noteikt narkotisko un psihotropo vielu, kā arī zāļu aprites kārtību, novērst šo vielu un zāļu nokļūšanu nelegālajā apritē un noteikt atbildību par šī likuma pārkāpumiem;
- ✓ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 49. pants nosaka bērnu aizsardzību no narkotisko, psihotropo, toksisko un citu apreibinošo vielu lietošanas.

SVA pētījumā „Narkotiku lietošana izklaides vietās” aptaujātie klubu īpašnieki apgalvo, ka dara visu, lai narkotikas netiktu ienestas un lietotas publiskos pasākumos. Nespēju kontrolēt narkotiku ienešanu un lietošanu izklaides vietās klubu īpašnieki un publisko pasākumu organizētāji pamato ar to, ka:

- narkotiku izplatīšana kopumā valstī ir attīstījies augstā līmenī;
- lielā apmeklētāju skaita dēļ nav iespējams rūpīgi pārmeklēt visus indivīdus;

- mazo izmēru un formas dēļ narkotikas ir viegli noslēpt, tādēļ to ienešanas iespējamība izklaides vietās ir ļoti liela;
- bieži nelegālās narkotiskās vielas tiek lietotas īsi pirms ieešanas klubā, līdz ar to iedarbība pie ieejas vēl nav sākusies, un nav iespējams konstatēt reibuma stāvokli.

Savukārt apmeklētāju izteikumi liecina par pretējo, proti, kluba īpašnieki zinot, ka narkotikas tiek realizētas izklaides pasākumos, un īpaši neierobežo arī to lietošanu. Klubu apmeklētāji atzina, ka alkohols izklaides pasākumos ir dārgs, un tā lietošana tiek aizstāta ar citu stimulējošo vielu lietošanu bieži vien īsi pirms kluba apmeklēšanas [1,10,11].

Nenoliedzami narkotiku pamēģināšanas izplatība klubu apmeklētāju vidū Rīgā un citās pilsētās atšķiras. Citās pilsētās vairāk kā 70% klubu apmeklētāju nekad nav pamēģinājuši narkotikas, bet Rīgā narkotikas nav pamēģinājuši tikai 33% klubu apmeklētāju. Tomēr pēdējos trīs gados vērojama tendence pieaugošai narkotiku lietošanas izplatībai lauku rajonos. Lai gan lieliem naktsklubiem un to apkārtnē tiek pievērsta pastiprināta uzmanība, mazpilsētās un Rīgas mikrorajonos esošie klubi netiek pietiekami kontrolēti. Atbildot par populārākajiem narkotiku izplatīšanas veidiem, naktsklubu īpašnieki minējuši ļoti aktuālu tendenci - par narkotiku izplatītājiem arvien biežāk kļūst sievietes [1].

2.1 *Sertificētas apsardzes nozīme*

Latvijā narkotisko vielu nonākšanu publiskās izklaides vietās reglamentē „Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums”. Šis likums nosaka pasākuma organizatora, par sabiedrisko kārtību un drošību atbildīgās personas, kārtības uzturētāju tiesības, pienākumus un atbildību par psihotropo un narkotisko vielu ienešanas, lietošanas un izplatīšanas kontroles organizēšanu [6].

Pētījumā izklaides pasākumu organizētāji tika aptaujāti par veiktajām aktivitātēm narkotiku ierobežošanā un kontrolē. Īstenotie pasākumi ir vērsti divos virzienos: aktivitātes, kas saistītas ar izklaides vietas darbību, un aktivitātes, kas saistītas tieši ar klubu apmeklētāju kontroli. Kluba īpašnieki atzīmēja, ka galvenā nozīme narkotiku izplatības samazināšanai ir īpaši apmācītu apsardzes darbinieku iesaistīšana, kuru uzdevums ir narkotiku izplatītāju atklāšana un to jauniešu atpazīšana, kas atrodas narkotiku reibumā, kā arī neielaišana vai izraidīšana no izklaides vietas [1].

Lai gan pētījumā aptaujātie klubu īpašnieki atzina, ka nozīmīga loma ir sertificētiem apsardzes darbiniekiem, likums nenosaka to kā obligātu prasību. Līdzekļu taupības nolūkos klubu īpašnieki bieži vien darbā pieņem nesertificētus apsardzes darbiniekus, un klubos veidojas situācija, kad uzraudzību veic zāles vai durvju uzraugs bez attiecīgā sertifikāta un tiesībām, ko paredz LR „Apsardzes darbības likums” [1,8].

Apsardzes darbības likuma mērķis ir radīt tiesisku pamatu apsardzes darbības veikšanai, lai nodrošinātu personu un sabiedrības drošību. Likumā noteikts, ka apsardzes darbinieks ir persona, kurš izgājis noteiktu apmācības kursu un likuma noteiktajā kārtībā ir saņēmis apsardzes sertifikātu. Apsardzes darbinieka tiesības nosaka „Apsardzes darbības likuma” 12. panta 4. punkts: „lūgt, lai persona labprātīgi uzrāda personīgās mantas, ja šādas darbības ir paredzētas apsargājamā objekta apsardzes noteikumos”. Lai panāktu efektīvu kontroles mehānismu, izklaides vietas īpašniekam, sadarbībā ar apsardzes darbiniekiem, nepieciešams izstrādāt objekta apsardzes noteikumus, kuri pēc tam novietojami pie ieejas durvīm apmeklētājiem labi redzamā vietā [8].

2.2 *Rīcība pārkāpuma gadījumā*

Apsardzes darbiniekam uz aizdomu pamata par neatļautu mantu vai narkotiku ienešanas mēģinājumu ir tiesības lūgt uzrādīt personiskās mantas vai arī personu aizturēt līdz Valsts policijas darbinieka ierašanās brīdim. Pēc LR likuma ”Par policiju” trešās nodaļas 12. panta 4. punkta, persona tiek pārmeklēta, un likuma noteiktajā kārtībā tiek sastādīts protokols. Ja persona atsakās uzrādīt personiskās mantas, tā netiek ielaista izklaides vietā [8,9].

LR Krimināllikuma 253¹ pants „Par narkotisko vai psihotropo vielu neatļautu izgatavošanu, iegādāšanos, glabāšanu, pārvadāšanu vai pārsūtīšanu realizācijas nolūkā vai par narkotisko vai psihotropo vielu neatļautu realizēšanu” paredz brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz desmit gadiem, ar vai bez mantas konfiskācijas, un ar policijas kontroli uz laiku līdz trim gadiem. Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas atkārtoti vai, ja tās izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz divpadsmit gadiem, ar vai bez mantas konfiskācijas, un ar policijas kontroli uz laiku līdz trim gadiem [12].

MK noteikumi Nr.394 nosaka kārtību, kādā ārstniecības iestādēs veic alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu ietekmes medicīniskās pārbaudes. Medicīnisko pārbaudi veic, pamatojoties uz valsts vai pašvaldības policijas rakstisku nosūtījumu, kurā norādīts medicīniskās pārbaudes iemesls, un tā ietver narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu konstatēšanu bioloģiskajās vidēs. Konstatējot narkotisko vai psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma, pirmajā reizē tiek uzlikts administratīvs sods. Ja konstatēta atkārtota lietošana gada laikā, personai iestājas kriminālatbildība [23].

2.3 Policijas reidi

Par vienu no veiksmīgākajiem narkotiku izplatības ierobežošanas pasākumiem ES dalībvalstīs, tai skaitā Latvijā, tiek uzskatīti policijas reidi izklaides vietās. Kā nozīmīgu faktoru reidu efektivitātei Latvijas policijas darbinieki atzīmēja sabiedrības informēšanu par reidu rezultātiem. Pēc policijas darbinieku novērojumiem, informējot sabiedrību par reida rezultātiem, klubu īpašnieki, nevēloties graut savu reputāciju, aktīvāk cīnās pret narkotiku izplatību klubā. Labs piemērs ir Somijas pieredze, kurā veiksmīgākai narkotisko vielu atrašanai izklaides vietās tiek izmantoti speciāli apmācīti suņi [1,16].

Kā liecina Valsts policijas dati, 2007. gadā kopumā tika veikti vairāk nekā 90 profilaktiski reidi dažādās Latvijas pilsētās un rajonos. Reidu rezultātā 2007. gadā valstī tika reģistrēti 2366 administratīvie pārkāpumi par narkotisko un psihotropo vielu iegādāšanos vai glabāšanu nelielos apmēros, kā arī par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma [14].

Ieteikumi

Politikas veidotājiem

- Valsts līmenī nodrošināt uz dažādām grupām vērstu universālās² un selektīvās³ profilakses darbu, piešķirot lielāku finansējumu aktivitātēm narkotiku pieprasījuma samazināšanas jomā;
- Izstrādāt licencēšanas kārtību izklaides vietām, kurā noteiktas konkrētas prasības attiecībā pret personālu, telpu plānojumu, drošas vides radīšanu, ēdināšanu, auto novietnēm u.c. Nepieciešams skaidri nodefinēt, kas ir izklaides vieta, publisks pasākums, naktsklubs, diskotēka, festivāls, reivs u.c. ;
- Paredzēt administratīvu sodu komersantiem – kluba īpašniekiem vai publiska pasākuma organizētājiem par pasākumu neveikšanu narkotiku izplatīšanas un lietošanas novēršanai;
- Paredzēt likumā punktu, kurš nosaka, sertificēta apsardzes darbinieka iesaistīšanu apmeklētāju pārbaudē un nodrošināt šīs prasības kontroli un izstrādāt sodu sistēmu šīs prasības neievērošanas gadījumā.

Par sabiedrisko kārtību un drošību atbildīgajām personām

- Efektīvi izmantot likumdošanā iestrādāto normatīvu īstenošanu ikdienas situācijā;
- Kopā ar kluba apsardzes darbinieku un policiju organizēt pārbaudi pie ieejas klubā tajos laikos, kad ir lielākais apmeklētāju pieplūdums;
- Klubā strādājošiem apsardzes darbiniekiem nepieciešams iziet apmācības, narkotiskā reibuma stāvokļa atpazīšanai pēc ārējām pazīmēm.

Izklaides pasākuma organizētājiem

- Kluba īpašniekam sadarbojoties ar apsardzes darbinieku, izstrādāt iekšējos kārtības noteikumus, kuros izskaidrotas apsardzes darbinieka un apmeklētāja tiesības un pienākumi un novietot šos noteikumus redzamā vietā;
- Atbalstīt un organizēt pret narkotikām vērstus tematiskus pasākumus gan klubos, gan brīvdabas pasākumos.

Līdzšinējie pētījumi, kas veikti ES valstīs un Latvijā, liecina, ka jaunieši izklaides pasākumus saista ar psihoaktīvo vielu lietošanu, un tendence lietot šīs vielas ar katru gadu pieaug. Pētījumā intervētie klubu īpašnieki atzina, ka dēļ pastiprinātās kontroles narkotikas vairs netiek lietotas izklaides vietās, bet ārpus tām - bieži vien tieši pirms ieejas pasākumā. Tādēļ dažādu veselības traucējumu attīstība iespējama visā pasākuma laikā, un, kā liecina citu valstu pieredze, pasākumi,

² Ar universālo profilaksi saprot pasākumus, kas vērsti uz veselu sabiedrību kopumā, īstenojot profilakses pasākumus konkrētai sabiedrības mērķgrupai, kurai nav bijuši narkotiku lietošanas mēģinājumi, tādejādi nodrošinot lielāku iespējamību, ka šie lietošanas mēģinājumi nesāksies.

³ Ar selektīvo profilaksi saprot pasākumus, kas vērsti uz jauniešiem ar uzvedības problēmām, no riska ģimenēm, kuriem iespējams jau ir psihoaktīvo vielu lietošanas pieredze, bet vēl nav izveidojusies atkarība.

kas vērsti uz drošas vides radīšanu, dod iespēju izvairīties no apmeklētājam veselībai un dzīvībai bīstamām situācijām [1,10,11].

3. Drošas vides radīšana

Krimināllikumā ir noteikts sods, kas paredzēts par narkotiku lietošanu, tomēr, enerģijas nodrošināšanai visas nakts garumā, jaunieši lieto narkotikas (turklāt bieži vien - kombinācijā ar alkoholu). Kluba apkārtējā vide ir nozīmīgs faktors ne tikai, lai novērstu psihoaktīvo vielu lietošanas rezultātā radušos veselības traucējumus, bet arī veids, kā kluba īpašnieks var sevi pasargāt no problēmām, kas saistītas ar apmeklētāju veselības un dzīvības apdraudējumu [10].

3.1. Gaisa kondicionēšana

Lietojot tādas narkotikas kā amfetamīns, metamfetamīns un ekstazī, pasākuma apmeklētāji spēj aktīvi dejojot visas nakts garumā, kā rezultātā var iestāties organisma pārkaršana. Liela nozīme izklaides vietas apmeklētāju komforta un drošības nodrošināšanā ir gaisa temperatūras kontrolei deju zālē, izmantojot ventilāciju un gaisa kondicionieri. Turklāt lielajos naktsklubos par gaisa temperatūras koriģēšanu tiek domāts, bet par izklaides vietām Rīgas mikrorajonos un ne tik plaši apmeklētajiem naktsklubiem, to nevar apgalvot [10].

3.2. Dzeramā ūdens pieejamība

Daudzi pētījumi apliecina, ka narkotikas bieži vien tiek lietotas neilgi pirms ieiešanas klubā, un to iedarbība parādās pēc kāda laika. Aktīvi dejojot, svīšanas dēļ organisms zaudē šķidrumu un, ja ūdens rezerves netiek atjaunotas, var attīstīties organisma pārkaršana vai smadzeņu tūska. Latvijā veiktais pētījums liecina, ka daži klubu īpašnieki, lai ierobežotu narkotiku lietotāju skaitu izklaides vietās, bārā piedāvā tikai karstu ūdeni vai arī noslēdz ūdens padevi tualetēs. Nav arī noslēpums, ka izklaides vietu vadītāji, peļņas gūšanas nolūkos uzliek ūdenim uzcenojumu līdz pat 150%, taču nav pētījumu, kas apliecinātu, ka šāda rīcība samazina narkotiku lietotāju skaitu, bet gan pakļauj viņu veselību bīstamam stāvoklim. Lai nepieļautu jauniešu nonākšanu situācijā, kas apdraud viņu veselību un dzīvību pēc alkohola, nelegālo narkotiku vai abu kombinētas lietošanas, pasākuma organizētājiem būtu jānodrošina fasētā dzeramā ūdens vai cita bezalkoholiskā dzēriena pieejamība bez maksas vai par saprātīgu cenu. Laba prakse ūdens pieejamības nodrošināšanai ir ūdens strūklas ierīkošana izklaides vietās [1,10,24].

3.3. Negadījumu profilakse

Pārāk liels apmeklētāju skaits izklaides vietā veicina dažādu traumu iegūšanas un pārkaršanas iespējas. Viens no galvenajiem pārapmeklētības profilakses pasākumiem ir apmeklētāju skaita regulēšana. Liela pasākuma apmeklētāju skaita fiksēšanai un kontrolei vajadzētu izmantot uzliekamas elektroniskās aproces. Cilvēku skaita kontrolei pasākumā šādas aproces vajadzētu izmantot ne tikai apmeklētājiem, bet arī personālam. Personālam par atšķirības zīmēm ieteicams lietot citas krāsas aproces. Videokameru uzstādīšana pie kluba ieejas durvīm nodrošina katra apmeklētāja ieiešanas un iziešanas fakta, kā arī laika fiksēšanu. Novērošanas kameru izvietošana gan kluba telpās, gan ārpus tām, nodrošina situācijas kontroli, samazinot narkotiku izplatīšanas, lietošanas un dažādu negadījumu iespējamību [10,17,22].

Ieteikumi

- Nodrošināt gaisa temperatūras kontroli izklaides vietu deju zālē ar kondicionieru vai ventilācijas palīdzību;
- Nodrošināt dzeramā ūdens pieejamību izklaides vietās bez maksas vai fasētā veidā par saprātīgu cenu;
- Anulēt licenci par ūdens padeves atslēgšanas fakta konstatāciju;
- Ieviest apmeklētāju elektroniskās uzskaites sistēmu, atkarībā no paredzamā apmeklētāju skaita;
- Attīstīt sadarbību ar izklaides vietu apmeklētājiem, paredzot ziņošanas iespēju pārkāpuma novērojuma gadījumā.
- Organizēt kameru izvietojumu ne tikai kluba iekšpusē, bet arī ārpusē.

4. Ļaunuma mazināšanas pieeja

ES veiktie pētījumi apstiprina primārās profilakses iekļaušanas nozīmību izglītības programmā, veidojot attieksmi pret apreibinošo vielu lietošanu vispār, taču nav efektīva uz to mērķa grupu, kura izklaides pasākumus jau ir sākusi apmeklēt. Tāpēc viens no nozīmīgākajiem pasākumiem ir drošas vides radīšana izklaides vietās un informēšana par apreibinošo vielu izraisītiem efektiem ar mērķi novērst apmeklētāju dzīvībai un veselībai bīstamas situācijas [10,11].

Problēmas risināšanai nepieciešama kompleksa pieeja ļaunuma mazināšanai narkotisko un psihotropo vielu lietošanas jomā. Tā ietver:

- 1) informēšanu par narkotiku negatīvo ietekmi uz veselību un palīdzības iespējām;
- 2) apreibinošo vielu lietošanas rezultātā radušos veselības traucējumu konstatēšana un novēršana;
- 3) droša mājās nokļūšana.

4.1. Informēšana

Viens no galvenajiem ļaunuma mazināšanas soļiem ir izklaides pasākuma apmeklētāju informēšana par pārmērīgas alkohola lietošanas sekām un narkotiku negatīvo ietekmi uz veselību. Neliela informācijas daļa par psihoaktīvo vielu negatīvo ietekmi var tikt norādīta uz ieejas biļetēm, bet lielāku informācijas apjomu var ievietot izklaides vietām paredzētos bukletos. Informatīvajam materiālam vajadzētu būt pieejamam dažādās valodās (latviešu, krievu, angļu), kurā norādīta informācija par:

- „drošu” alkohola lietošanas daudzumu: norādot devas, kuras nav vēlams pārsniegt, lai izvairītos no pagīrām;
- blakusefektiem un kaitējumu veselībai, ko izraisa pārmērīga alkohola vai psihotropo un narkotisko vielu vai abu šo vielu vienlaicīga lietošana;
- brīdinājumu par dzērienu glāžu neatstāšanu bez uzraudzības, lai izvairītos no riska situācijām, kas saistītas ar nezināmu vielu iebēršanu tajās;
- rīcību veselības traucējuma vai dzīvībai bīstamu situāciju gadījumā;
- sodu, kas tiek piemērots par neatļautu narkotisko un psihotropo vielu glabāšanu, lietošanu vai realizēšanu;
- palīdzības iespējām ar narkotiku lietošanu saistītos jautājumos.

Informācija par psihotropo un narkotisko vielu kaitējumu var tikt raidīta reklāmas klipū veidā uz izklaides vietās izvietotajiem ekrāniem. Plaši pielietota metode Lielbritānijā ir brīvprātīgo jauniešu iesaistīšana profilakses darbā. Šie jaunieši dodas uz dažādām izklaides vietām (naktsklubiem, koncertiem, festivāliem) un stāsta saviem vienaudžiem par psihoaktīvo vielu izraisītiem efektiem, veselības problēmām un sekām, ko rada dažāda narkotisko un psihotropo vielu lietošana, par seksuālo veselību un drošu seksu [10,17].

4.2. Veselības traucējumu novēršana

Visbiežāk sastopamie veselības traucējumi jauniešiem izklaides pasākumā var būt organisma pārkaršana, dehidratācija jeb atūdeņošanās un organisma intoksikācija jeb saindēšanās vairāku psihoaktīvo vielu lietošanas dēļ [10,16].

Svarīgi ir atpazīt pirmos simptomus iepriekšminētajiem veselības traucējumiem un attiecīgi rīkoties. Kā liecina citu valstu pieredze, ne vienmēr nepieciešama neatliekamās medicīniskās palīdzības ieviešana - bieži vien pietiek ar apmeklētāja pārvietošanu vēsākā telpā vai pamudināšanu padzerties. Lai atpazītu veselības traucējumus, kluba personālam un apsardzes darbiniekiem nepieciešama regulāra apmācība simptomu atpazīšanā un pirmās palīdzības sniegšanā. Kluba personālam, kas ieguvis sertifikātu palīdzības sniegšanā, nepieciešama identifikācijas zīme, lai pasākuma apmeklētājiem ir skaidri zināms, pie kā vērsties pēc palīdzības [10,15].

Citās valstīs, kā viens no nozīmīgākajiem profilakses pasākumiem ir atsevišķas telpas ierīkošana klubā, kura paredzēta vēsuma un klusuma baudīšanai, kā arī pirmās palīdzības sniegšanai. Šāda telpa samazina ne tikai nepieciešamību iziet ārpus kluba atvēsināšanās nolūkos, bet arī iespēju lietot izklaides vietas apkārtnē iepriekš pasūtītās un noslēptās narkotikas [10,15].

4.3. Droša mājās nokļūšana

Par apmeklētāja drošību izklaides vietā atbildīgs ir pasākuma organizators un organizatora atbildība beidzas ārpus pasākuma teritorijas. Nozīmīga ir drošas vides radīšana apmeklētājiem pasākuma laikā, taču ne mazāk svarīgi būtu darīt visu iespējamo, lai nodrošinātu iespēju apmeklētājam droši nokļūt mājās [6,10].

Visbiežāk sastopamie riski ārpus izklaides vietas:

- ✓ kluba apmeklētājs pēc pasākuma vada transportlīdzekli psihoaktīvo vielu izraisītā reibuma stāvoklī;
- ✓ pasākuma apmeklētājs dodas prom stiprā psihoaktīvo vielu intoksikācijas jeb organisma saindēšanās stāvoklī;
- ✓ nonākot uz ielas lielā alkohola un/vai narkotisko vielu reibumā, apmeklētājs ir pakļauts paaugstinātam negadījuma riskam.

Ieteikumi

- Izklaides pasākuma personālam iziet kursus un regulāri atjaunot zināšanas veselības traucējumu atpazīšanā un pirmās palīdzības sniegšanā, un sertificēto personālu aprīkot ar atpazīstamu identifikācijas zīmi;
- Slēgtās izklaides vietās paredzēt telpu vēsumu, klusuma baudīšanai un pirmās palīdzības sniegšanai;
- Izklaides vietās izvietot informatīvos materiālus par pārmērīgas alkohola lietošanas sekām un narkotisko vielu izraisīto ļaunumu veselībai;
- Redzamā vietā izvietot informāciju par risku un paredzamo sodu, ko rada transportlīdzekļa vadīšana psihoaktīvo vielu izraisītā reibuma stāvoklī;
- Norādīt pie izejas taksometru firmu telefona numurus, ja nepieciešams, palīdzēt pasākuma apmeklētājam izsaukt taksometru;
- Izveidot zīmes „No narkotikām brīvs klubs” piešķiršanas kārtību klubiem, kuru darbība ir veicinājusi narkotiku ienešanas, izplatīšanas un lietošanas samazināšanos izklaides vietā;
- Iesaistīt jauniešus uz brīvprātības principiem balstītās profilakses aktivitātēs, kas tiek veiktas gan brīvdabas pasākumos, gan naktsklubos;
- Situācijas kontrolei izvietot novērošanas kameras kluba iekšpusē un ārpusē.
- Brīvdabas pasākumu norises laiku paredzēt līdz plkst. 23.00;
- Sadarbojoties ar policiju, organizēt pasākumus kārtības nodrošināšanai uz autoceļiem pēc lieliem publiskiem pasākumiem.

Ņemot vērā visu iepriekšminēto, var secināt, ka liela nozīme narkotiku lietošanas samazināšanai jauniešu vidū ir sadarbībai starp pasākumu organizētājiem un valsts institūcijām, un valsts līmenī jāparedz finansējums dažādu profilaktisku pasākumu realizēšanai, galveno uzsvāru liekot uz primārās profilakses īstenošanu izglītības iestādēs, ģimenēs un visā sabiedrībā kopumā.

Izmantotā literatūra

1. V/a "Sabiedrības veselības aģentūra", „Narkotiku lietošana izklaides vietās”, Rīga, 2008.gads
2. Eiropas narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs, „2007.gada ziņojums. Situācija narkomānijas problēmas jomā Eiropā”, Luksemburga, 2007. gads
3. http://www.aadac.com/565_520.asp
4. <http://www.whitehousedrugpolicy.gov/drugfact/club/index.html>
5. V/a "Sabiedrības veselības aģentūra", "Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība skolēnu vidū", Rīga, 2007.gads
6. LR likums „Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums”, stājies spēkā ar 2005.gada 20.jūliju
7. <http://www.clubdrugs.org/>
8. LR likums "Apsardzes darbības likums", stājies spēkā ar 2006.gada 13.jūniju
9. LR likums „Par policiju” stājies spēkā no 1991.gada 04.jūnija
10. Webster R. In partnership with Release. „Safer clubbing”, Guidance for licensing authorities, club managers and promoters. Home Office and London Drugs Policy Forum, 2002
11. Lalander F., Salasuo M., „Drugs&youth cultures – global and local expressions”, Nordic Council for Alcohol and Drug research, Helsinki 2005
12. LR Krimināllikums
13. <http://issues06.emcdda.europa.eu/en/page024-en.html>
14. LR IeM Valsts policijas Galvenā kriminālpolicijas pārvalde „Pārskats par narkotisko un psihotropo vielu nelegālo apriti un reģistrētiem noziedzīgiem nodarījumiem Latvijā 2007.gadā”, Rīga, 2008.gads
15. http://afew.org/russian/drugusers_articles/34drugusers.php
16. <http://issues06.emcdda.europa.eu/en/page040-en.html>
17. http://www.jmu-cph.net/cph_pubs/reports/CH/Nightlife.pdf
18. <http://www.irlgov.ie/committees-99/c-justice/Rep-LiqBill/page7.htm>
19. V/a "Sabiedrības veselības aģentūra", „Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū”, Rīga, 2008.gads
20. http://eddra.emcdda.europa.eu/pls/eddra/showQuest?Prog_ID=6239
21. <http://ar2004.emcdda.europa.eu/en/page039-en.html>
22. <http://crpr.icaap.org/index.php/crpr/article/view/22/41>
23. MK noteikumi Nr.394 "Alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu ietekmes pārbaudes kārtība”, stājies spēkā ar 2008.gada 07.jūniju
24. <http://www.dancesafe.org>
25. V/a "Sabiedrības veselības aģentūra", "Narkotiku lietošanas tendences un paradumi Latvijā”, Rīga, 2007.gads